

DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024>

eISSN 2710-3986

<https://imzo-journal.org.ua>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Категорія «Б»

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Випуск 1(100)

Київ – 2024

DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024>

eISSN 2710-3986

УДК 37

П 78

Рекомендовано Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 5 від 29 травня 2024 р.)

Засновник: Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»

Адреса редакції: 03035, Київ, вул. Митрополита Василя Липківського 36, каб. 319 б, тел.: (044) 248-25-14, e-mail: P_education@ukr.net

Головний редактор: Пушкарьова Т. О. – д-р пед. наук, професор, член-кореспондент НАПН України

Редакційна колегія:

Бульвінська О.І. – канд. пед. наук, старший науковий співробітник; Дівінська Н. О. – канд. пед. наук, старший науковий співробітник (*відповідальний редактор*); Заєць С. В. – канд. екон. наук, доцент; Дашковська О. В. – канд. хім. наук, доцент; Калмиков Г. В. – канд. пед. наук, доцент; Кремінський Б. Г. – д-р пед. наук, доцент; Крюкова Є. С. – канд. пед. наук, доцент; Мельник О. М. – канд. пед. наук, старший дослідник; Мисан І. В. – канд. пед. наук, доцент; Пермінова Л. А. – канд. пед. наук, доцент; Погребняк В. П. – канд. тех. наук, професор; Путров С. Ю. – д-р філос. наук, професор; Султанова Л. Ю. – д-р пед. наук; Трима К. А. – канд. політ. наук; Уваркіна О. В. – д-р філос. наук, професор, Заслужений працівник освіти України; Sajtos-Zapotocsnaja Natália – доктор філософії (PhD)

П 78 Проблеми освіти: збірник наукових праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., 2024. Вип. 1(100). 348 с.

У збірнику наукових праць відображено результати досліджень з теоретичних, методологічних і методичних проблем вищої освіти в контексті євроінтеграції, актуальних питань дошкільної, початкової і середньої освіти на шляху реформування, порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку професійної освіти.

Для науковців, вчителів, викладачів, слухачів інститутів післядипломної освіти, докторантів, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів. За точність викладеного матеріалу відповідальність покладено на авторів. Рукописи рецензуються редакційною колегією та перевіряються у системі унікальності текстів. У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

eISSN 2710-3986

© Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти», 2024
© Автори статей

ЗМІСТ**ВИЩА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

- ОКСАНА ВЛАСЮК, ТЕТЯНА ДАРАГАН*
РЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ РОЗРОБКУ
НОВІТНІХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ
АВТОНОМІЇ 6
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.01>

- ОЛЕНА ШМИРКО, ТЕТЯНА БОДНАРЧУК*
ТРУДНОЩІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АУДІОВАННІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ 21
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.02>

**ДОШКІЛЬНА, ПОЧАТКОВА І СЕРЕДНЯ ОСВІТА
НА ШЛЯХУ РЕФОРМУВАННЯ**

- СВІТЛАНА БОЙКО*
ДІАГНОСТИКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ УМОВ
СТВОРЕННЯ STEM-ЦЕНТРІВ 40
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.03>

- ІВАН ГАЙДАМАКА*
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 56
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.04>

- АРТЕМ КИЯНОВСЬКИЙ, ГАЛИНА ГУРЕНОК*
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ В ПРИФРОНТОВОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ
(на прикладі Комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Школа
гуманітарної праці» Херсонської обласної ради) 68
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.05>

- ОКСАНА ЛОЗОВА, ІРИНА ВАСИЛАШКО*
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В
УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ 82
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.06>

- ОЛЕСЯ МАКОВІЙЧУК*
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ЗМІСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ 101
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.07>

ТАМАРА ПУШКАРЬОВА, ДМИТРО СИДОРОВ
РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНОЇ УЯВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
В КОНТЕКСТІ КРЕАТИВНИХ УМІНЬ..... 114
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.08>

ТЕТЯНА ШАРОВА
РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ВИВЧЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ НАУК:
ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ..... 128
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.09>

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА І ПРАКТИКА

НАТАЛІЯ КЛОКАР
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ
ПЕДАГОГІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....141
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.10>

СВІТЛАНА КРУПКО, ВАЛЕНТИНА ТЕРНОПІЛЬСЬКА
ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ОСВІТНЬОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ..... 152
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.11>

АНДРІЙ РЕБРИНА
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ ДО
ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ У МІСЦЯХ МАСОВОГО
ВІДПОЧИНКУ НАСЕЛЕННЯ 165
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.12>

НАТАЛІЯ ТИХОНОВА
СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ.....175
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.13>

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

ТЕТЯНА БЕВЗ, СВІТЛАНА КИРИЛЕНКО
ГЛОБАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА ВІЗІЯ УКРАЇНИ WINWIN В ОСВІТНІЙ СФЕРІ:
ОСОБЛИВОСТІ УТВЕРДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ 194
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.14>

ГАЛИНА БУЯНОВА, ОЛЕНА УДАЛОВА
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З УПРОВАДЖЕННЯМ
ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАРУБІЖНИХ
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 213
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.15>

ВІТАЛІЙ ПИСЬМЕННИЙ
ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ НАСТІЛЬНИХ ІГОР НА РОЗВИТОК
КОГНІТИВНИХ І СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК В УЧНІВСЬКОЇ ТА
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 238
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.16>

РОЗВИТОК ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

ВАСИЛЬ АНТОНЕЦЬ, АНАТОЛІЙ РЕБРИНА, ВІКТОР ФЛЕРЧУК
РОЗРОБКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ В
УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ПРИКЛАДНОЇ (ПРОФІЛЬНОЇ)
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ 251
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.17>

РОМАН ГОМОЛЯКО
ОРГАНІЗАЦІЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ: НА ПРИКЛАДІ
ПРОГРАМИ «ДОЗРІЛІ»..... 262
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.18>

ОЛЕНА ІОНОВА, СВІТЛАНА ЛУПАРЕНКО, ОЛЬГА КАБАНСЬКА
РОЛЬ І МІСЦЕ МИСТЕЦТВА У ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ..... 279
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.19>

ЛЮДМИЛА КОНДРАТОВА, ЛЮДМИЛА ПАВЛОВА
ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЛІЦЕЮ
ЯК ФАКТОР РІЗНОБІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ
(з досвіду роботи Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради
Запорізької області) 298
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.20>

ОЛЕКСАНДР САВЧУК, ІНГА ЄГОРОВА
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ 317
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.21>

ТЕТЯНА ШАРОВА, ГАЛИНА КОЛОМОЄЦЬ, ТЕТЯНА МАЛЕЧКО
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
ЗАСОБИ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ..... 328
DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.22>

DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-100.2024.18>

УДК 374-053.6

Роман ГОМОЛЯКО,

аспірант

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,

Ніжин, Україна

ORCID ID 0000-0001-7103-2518

ОРГАНІЗАЦІЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ: НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМИ «ДОЗРІЛІ»

У статті висвітлюються питання пов'язані з самореалізацією особистості за допомогою інструментів неформальної освіти. Проаналізовано формальну, інформальну та неформальну освіту в контексті забезпечення самореалізації особистості, їх сильні та слабкі сторони. Підкреслено важливість впровадження неформальної освіти як провідної форми забезпечення самореалізації особистості на законодавчому рівні (Закони України, Стратегії тощо) та як результат низки опитувань (Громадської організації «Інститут молоді», цифрової платформи U-Report Дитячого фонду ООН UNICEF тощо).

Проаналізовано менторську програму «ДОЗРІЛІ» як ефективний інструмент неформальної освіти для забезпечення самореалізації особистості, зокрема громадських активістів та молодіжних працівників у 10-ти областях України за попередньо визначеною програмою.

Описано, як навчальна програма була адаптована для проведення в закладах освіти міста Ніжина, а також пріоритетні теми навчання для учнівської молоді різних категорій – цінності та їх інтеграції в повсякденне життя, визначення власних ресурсів та їх баланс у житті, постановка власних цілей.

Визначено предмет мотивації участі молодих людей у даній навчальній програмі - цікавість до здобуття знань нового формату, власне особистісне зростання і здобуття нових знань, пошук можливостей особистісного зростання та саморозвитку, потреба особистісної та професійної самореалізації.

Ключові слова: самореалізація, неформальна освіта, особистість, навчальна програма.

Постановка проблеми. Сучасний швидкозмінний світ, у якому ми живемо, потребує людей здатних до самореалізації. Від людини сьогодення

вимагає здатності досягати цілей, діяти в складних умовах вибору, прагнути творчої самореалізації. Неформальна освіта покликана максимально сприяти розвитку конкретної людини та нашого суспільства загалом й є певною інновацією сучасної системи освіти України. Саме неформальна освіта може якісно вплинути на розвиток професійних компетентностей людини, її самовдосконалення і самореалізацію, оскільки спрямована на весь період її життєдіяльності. Проте, на нашу думку, ще недостатньо уваги приділяється питанням самореалізації людини, й особливо молодій людині, через її залучення до неформальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неформальна освіта досліджена у працях О. Аніщенко, Л. Лук'яненко, Л. Москаленко, Н. Павлик, Л. Сігаєвої, Т. Ткач та ін. Питанням самореалізації особистості присвятили свої роботи В. Зарицька, І. Краснощок, Н. Лосєва, Г. Меднікова, В. Муляр, Є. Підвисоцька, І. Шестопап та ін. Аналізу процесам самореалізації засобами неформальної освіти приділили увагу В. Горленко, М. Карпенко, Н. Павлик та ін.

Зокрема, В. Горленко розглядає неформальну освіту як форму адаптації до інтеграційних процесів сучасності та джерело здобуття необхідних особистих знань. Науковиця зазначає, що така освіта є більш усвідомленою та вмотивованою, а також надає доступні можливості для самореалізації практично в будь-якому віці [2].

М. Карпенко стверджує, що неформальна освіта мобілізує природну здатність індивіда до самовдосконалення, адже безпосередньо базується на потребах особистості та задовольняє їх. У свою чергу, це може забезпечити відповідні умови для самореалізації кожного індивіда, створення широких можливостей у виборі напряму освітньої діяльності [4].

Н. Павлик визначає два вектори фахового розвитку особистості на який впливає неформальна освіта – соціальний та особистісний. У свою чергу, вектор особистісного характеру сприяє самореалізації індивіда шляхом

забезпечення його інтересів та потреб, а також створення простору для його активності) [12, с. 6–10].

Метою статті є визначення особливостей змісту та організації неформальної освіти зорієнтованої на самореалізацію особистості людини на прикладі програми неформальної освіти «ДОЗРІЛІ».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний динамічний розвиток всіх сфер людської діяльності зумовлює також і перехід освіти на кардинально новий рівень. Сучасна особистість має володіти відповідними компетенціями, мати розвинене критичне мислення, уміти відновлювати власні ресурси, аналізувати власну діяльність та ще багато іншого, що є невід'ємною складовою успішної самореалізації особистості. Особливо важливим у даному питанні є розмежування понять «компетенція» та «компетентність», адже компетентністю можна назвати поведінковий та особистісний прояв компетенцій. Компетентність може бути результатом усвідомленої роботи особистості над власними навичками та здібностями, свідому відмову від стереотипів, удосконалення моделей поведінки, аналіз та зміна цінностей та особистісних потреб [20].

У всі періоди існування людства самореалізація особистості поставала основною проблемою розвитку цивілізації і завжди була однією з найважливіших умов, яка визначала сутність будь-якої суспільно-економічної формації, побудові взаємозв'язків суспільства та індивіда [6]. Оскільки самореалізація може бути визначена як певний свідомий процес, який забезпечує найбільш повне зростання і розкриття сутнісних сил особистості [18], постає потреба у створенні таких умов, за яких людина буде максимально вмотивованою до розвитку власних компетентностей; має бути впевнена, що отримані нею знання та навички знадобляться їй у реальному житті. Саме ці тенденції останніми роками зумовлюють зростання ролі неформальної освіти [13].

Згідно з Законом України «Про освіту», неформальна освіта переважно не передбачає присудження визнаних державою кваліфікацій за певними рівнями освіти, проте її результатом може бути присудження професійних та/або часткових освітніх кваліфікацій [15]. Її важливість у саморозвитку та самореалізації особистості визначена і на законодавчому рівні. Наприклад, Закон України «Про основні засади молодіжної політики» визначає її як одну з найпоширеніших та найбільш затребуваних послуг при здійсненні молодіжної роботи [16]. Неформальна освіта сприяє участі молодих людей у суспільному житті, забезпечує розвиток громадянських компетентностей, а також дозволяє особистості стати більш конкурентоспроможною. Одним з ключових завдань держави постає підвищення рівня участі молоді саме у неформальних видах навчання [14].

Важливість неформальної освіти в питаннях самореалізації особистості підкреслена також і в Концепції розвитку освіти дорослих [5]. Для освіти дорослих неформальна освіта виступає на рівні з формальною та інформальною освітою як складова національної системи освіти і сприяє досягненню її основної мети – соціально-економічної адаптації дорослої особистості та готовності її до перетворень у суспільстві, а також виховання та розвиток особистості через реалізацію освітніх послуг і програм, які тривають упродовж її життя. Концепція наголошує, що саме неформальна освіта є однією з найефективніших форм забезпечення освіти дорослих і яка потребує не лише визнання результатів та сертифікації, а ще і розвитку соціального партнерства задля її популяризації.

Неформальна освіта є важливою складовою освітньої системи України, однією з найперспективніших та найзручніших форм отримання знань. Все більше людей окрім отримання формальної освіти прагнуть оволодіння необхідними конкретними знаннями шляхом проходження різноманітних тренінгів, курсів, навчальних програм неформальної освіти задля особистого розвитку та зростання.

Наприклад, результати дослідження 2023 року Громадської організації «Інститут молоді» щодо вивчення запитів українців оволодіння новими знаннями і навичками у контексті неформальної освіти показують, що 93,9% опитаних висловили бажання пройти курси, семінари, тренінги, щоб отримати певні знання і навички. Також основними причинами того, що респонденти беруть участь у заходах неформальної освіти є особиста потреба у саморозвитку (66,6%), у постійному підвищенні кваліфікації (55,5%) та у самовдосконаленні (55,2%) [10].

Зазначене вище підтверджує і дослідження цифрової платформи U-Report Дитячого фонду ООН UNICEF. 66% респондентів (переважно, віком 20-24 роки) зазначили, що отримували/ отримують додаткові знання поза основним місцем навчання, що говорить про високу залученість молоді до участі у процесах неформальної освіти. Також основною мотивацією респондентів, що брали участь у навчальних курсах неформальної освіти, є розвиток знань та навичок (40% опитаних) та особисті інтереси до конкретних тем курсів (29% опитаних) [11].

Отже, освіта поділяється на формальну, неформальну та інформальну. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що формальна освіта здобувається через інституалізовану систему освіти відповідно до освітніх ліцензованих програм та визначених державою рівнів, галузей, спеціальностей, кваліфікацій, а також характеризується уніфікованістю, сертифікацією та централізованістю. Проте реальні результати освіти залежать від особистісних якостей людини і певною мірою є незалежними від формальної системи. До того ж, завдання та цілі формальної освіти не завжди відповідають освітнім потребам її здобувачів, що у свою чергу може призвести до втрати мотивації до навчання та низькій якості результатів формальної освіти.

Інформальна освіта (самоосвіта) передбачає самоорганізоване здобуття людиною певних компетентностей у процесі здійснення професійної або іншої

діяльності. Унікальним є те, що під час такої освіти особистість здобуває знання одночасно як у теоретичному, так і в практичному аспекті. Однак, гостро постає питання з сертифікацією та визнанням результатів такої освітньої діяльності.

Неформальна освіта часто, як і формальна, здобувається за освітніми програмами. І хоча вона не передбачає присудження державою освітніх кваліфікацій відповідно до рівнів освіти, може завершуватися присвоєнням часткових освітніх кваліфікацій. Неформальна освіта покликана задовольнити власні потреби людини у продовженні освіти й врахування її індивідуальних особистостей. Вона є додатковою, інноваційною, має позаінституційний характер, а також є добровільною і максимально спрямованою на освітні потреби суб'єкта. Неформальна освіта ґрунтується на трьох засадах: «вчитися вчитися» – формувати нові знання через аналіз власного досвіду; «вчитися взаємодіяти» - часто неформальна освіта виступає у форматі тренінгів, ефективність якого значно залежить від налагодження групової роботи та взаємодії між учасниками та учасницями; «вчитися в дії» – отримувати нові знання під час роботи над практичними ситуаціями [19].

Розвиток та надання послуг неформальної освіти є також одним з ключових завдань діяльності молодіжних центрів місцевого рівня – установ, які здійснюють молодіжну роботу і сприяють соціальному та індивідуальному розвитку молоді, залучають їх до прийняття рішень в громаді, створюють можливості для змістовного дозвілля тощо.

На базі молодіжних центрів в Україні реалізуються різноманітні програми неформальної освіти, які націлені на всебічний розвиток молодої людини, створення простору підтримки та допомоги, можливостей для самореалізації, підвищення власних компетентностей. Завдяки дотриманню принципів неформальної освіти (навчання через практичну діяльність, розвиток здатності ефективно працювати в групі/ команді та співпрацювати з іншими, а також умінню формувати власні освітні цілі) створюється саме той

простір, де особистість максимально залучена до процесу навчання та зацікавлена в саморозвитку, оскільки отримані знання та навички допоможуть їй у подальшій самореалізації. Однією з таких стала менторська програма «ДОЗРІЛІ», яка була націлена на підтримку та розвиток волонтерських спільнот молодих людей в Україні, поліпшення їх емоційного та психологічного стану (авторка – Уляна Кашепа). Програма передбачала підвищення навичок фасилітації громадських активістів та молодіжних працівників з досвідом роботи з молоддю, щоб надалі вони ділилися власними знаннями та допомагали молодим людям мобілізувати внутрішні ресурси задля подолання перешкод. Навчання проходило у форматі онлайн для учасників та учасниць у 10 областях України. за програмою, яка зазначена в табл. 1.

Таблиця 1.

Програма онлайн-навчання менторів

Назва заходу	Тривалість	Мета заходу
Знайомство та організаційні моменти програми	1,5 – 2 год	Знайомство майбутніх менторів з командою проєкту, організаційними моментами програми, окреслення ролі ментора у навчальній програмі для молоді, формування портрета учасника навчальної програми
Психологічні аспекти в менторстві	1,5 – 2 год	Детальне визначення сфери роботи та компетенцій ментора, робота з практиками самовідновлення, самопомоги та допомоги учасникам навчальної програми
Базові елементи фасилітації	1,5 – 2 год	Ознайомлення з базовими знаннями щодо фасилітації, оволодіння методиками надання зворотного зв'язку, рефлексії, проведення фасилітаційних сесій, підготовка плану першого воркшопу навчальної програми
Аналіз власного оточення	1,5 – 2 год	Проаналізувати волонтерські спільноти, до яких дотичні учасники навчальної програми, оволодіння методиками та практиками розвитку емоційного інтелекту
Системи цінностей	1,5 – 2 год	Ознайомлення з різноманітними цінностями та вправ щодо їх визначення
Мотиваційний підхід у роботі	1,5 – 2 год	Підвищити обізнаність щодо коучингового підходу у роботі з молоддю
Постановка цілей	1,5 – 2 год	Оволодіти методиками постановки та визначення життєвих цінностей
Створення плану	1,5 – 2 год	Оволодіти методиками постановки та визначення життєвих цінностей та складання плану їх досягнення
Рефлексія	1,5 – 2 год	Рефлексія проведених воркшопів навчальної програми та відгук про навчання менторів

Джерело: ДОЗРІЛІ: менторська програма підтримки волонтерів. URL: <https://ulianakashepa.notion.site/d65cc8c4483e45268a422611578f6088>

Паралельно з проходженням власного онлайн-навчання, ментори проводили навчальні офлайн-зустрічі у своїх громадах для волонтерів з-поміж учнівської та студентської молоді. Детально навчальна програма описана в табл. 2.

Таблиця 2.

Навчання учасників програми «ДОЗРІЛІ»

Назва	Тривалість	Ціль
Знайомство організаційні моменти програми	1,5 – 2 год	Знайомство учасників навчальної програми, презентація програми та її організаційні моменти, аналіз власного ресурсного стану
Аналіз власного оточення	1,5 – 2 год	Аналіз власного соціального капіталу, обговорення ролі волонтерської спільноти в житті учасників програми, пошук ресурсних місця та місць відновлення енергії
Важливість цінностей	1,5 – 2 год	Поглиблення розуміння понять «цінності» та визначення власних цінностей
Життєва місія	1,5 – 2 год	Поглиблення розуміння поняття «ідентичність», формування власної життєвої місії
Формування цілей	1,5 – 2 год	Аналіз власних сфер життя та їх стану за вправою «Колесо балансу», постановка власних цілей на пів року
Складання власного плану	1,5 – 2 год	Визначення досяжних та актуальних цілей у власному житті та формування 90-денного плану щодо їх досягнення
Селф-менеджмент	1,5 – 2 год	Аналіз власного розпорядку дня та інтеграція цілей в щоденні конкретні дії
Система підтримки	1,5 – 2 год	Опрацювання системи моніторингу досягнення власних цілей, рефлексія програми

Джерело: ДОЗРІЛІ ВОРКШОПИ. ДОЗРІЛІ [спільнота]. URL: <https://ulianakashera.notion.site/26d4eea83c3d4d18a168d3a19ccbe719>

Навчання менторів та проведення ними навчальних зустрічей для волонтерів з числа учнівської та студентської молоді тривало три місяці. Реалізація менторської програми «ДОЗРІЛІ» дозволила більше ніж 15-м громадським активістам у 10 областях України підвищити свої компетентності у фасилітації та менторстві, 153 учасники навчальних заходів [17] в межах програми зазначили, що вони навчилися аналізувати власний ментальний та емоційний стан; ставити перед собою цілі і визначати, що саме потрібно робити щодня задля їх досягнення; планувати власний день/ тиждень/ півроку та інтегрувати у це свої цілі; аналізувати «баланс» у різних сферах життя»; визначати роль оточення у досягненні власних цілей тощо. Також «ДОЗРІЛІ»

створює простір безбар'єрного спілкування та обміну досвідом, нових знайомств та налагодження партнерства як між волонтерами з числа молоді, так і з менторами програми, громадськими активістами та молодіжними працівниками [8].

У місті Ніжин менторська програма «ДОЗРІЛ» була реалізована на базі Ніжинського міського молодіжного центру. Участь у програмі дозволила учасникам усвідомити, що наразі є важливим у їх житті, чого вони насправді хочуть досягти, у якій сфері вони хотіли б розвиватися далі, над чим слід замислитися задля досягнення власних цілей (відповідно до рефлексій та відгуків від учасників про навчальну програму за методикою 4L («Що сподобалося? Чого навчились? Чого було мало? Що плануєте робити далі?»)). Окрім цього, програма дозволила сформувати спільноту громадських активістів та волонтерів, які в подальшому активно долучалися до діяльності Ніжинського міського молодіжного центру, Громадської організації «Лабораторія Ініціативної Молоді» та Молодіжної ради Ніжинської територіальної громади; були співорганізаторами заходів та брали активну участь у реалізації молодіжних проєктів у громаді. Знання, які вони отримали під час участі у програмі, стали корисними задля визначення життєвих пріоритетів, планування власної діяльності та особистого життя, а також рефлексії, що є важливою протидією емоційного вигорання волонтерів під час здійснення своєї роботи.

Менторська програма «ДОЗРІЛ» є універсальним інструментом неформальної освіти молодих людей, адже це короткі, інтерактивні та корисні навчальні заняття, у результаті яких учасники здобувають не лише нову інформацію, а ще й практичні навички та знання, які знадобляться їм у подальшому визначенні власних принципів та стратегій поведінки. Успішність такої ініціативи зумовила її поширення в громаді та залучення до неї більшої кількості молоді, тому Ніжинським міським молодіжним центром

було адаптовано програму для проведення навчальних зустрічей в закладах освіти міста Ніжина.

Так, відповідно, до запиту педагогічного колективу та самої молоді, учні 5-6 класів більше цікавилися питаннями цінностей та їх інтеграції у повсякденне життя – і хоча вони знали елементарні поняття з цієї теми (що таке цінності, які вони бувають) для них було корисно проаналізувати навіщо людина встановлює їх для себе, як вони корелюються з життям інших людей, яку роль беруть у формуванні колективу та ін. Для учнів 7-8 класу більш актуальними поняттями були визначення своїх ресурсів станом на зараз та їх баланс – у якій сфері життя (навчання, стосунки з оточуючими, здоров'я, щастя) вони відчують себе повністю насиченими/ недостатньо задоволеними/ виснаженими. Також вони аналізували та фіксували свої думки щодо того, якими бачать власне «ідеальне життя» у тому чи іншому напрямі – тут має місце початок певного цілепокладання, адже мрії цілком можуть стати цілями та прагненнями при щоденній та систематичній роботі задля їх досягнення. Щодо учнів 9 класу, то надзвичайно важливим у цей період «роздоріжжя» між шкільним та дорослим життям є визначення власних цілей. Учасники аналізувати правдивість власних цілей (якщо так звану «ціль» можна досягти іншими засобами, способами, варіантами – це не є істинною ціллю), проводили паралель «ціль-потреба-засоби», прописували власні цілі за технологією SMART (конкретність, вимірюваність, досяжність, адекватність, визначеність у часі), рефлексували над майбутніми планами та мріями.

У межах навчальної програми «ДОЗРІЛІ» було проведено 15 заходів – як на базі Ніжинського міського молодіжного центру, так і на базі закладів освіти міста Ніжина. До заходів сумарно долучилося 185 осіб (10-14 років – 136 осіб (69 чоловіків, 67 жінок); 15-17 років – 15 осіб (7 чоловіків, 8 жінок); 18-24 років – 34 особи (6 чоловіків, 28 жінок)), серед яких і було проведено опитування щодо мотивації долучитися до заходів неформальної освіти.

Варто зазначити, що молоді люди 10-14 років основною мотивацією до участі у даній програмі неформальної освіти вбачають цікавість до здобуття знань нового формату, відмінного від формального навчання – (85% респондентів). Для них цікавим є сам формат роботи – інтерактивні вправи, групова взаємодія, розв’язок практичних ситуацій, що максимально наближені до реального життя та сприяють самореалізації. Водночас частина опитуваних 10-14 років вбачає власну мотивацію участі у подібних заходах як спроба власного особистісного зростання, здобуття нових знань (15% респондентів).

Молоді люди 15-17 років щодо мотивації участі у даній програмі зазначили, що для них найбільш корисним є самоаналіз, внутрішня рефлексія щодо визначення власних сильних сторін та зон розвитку, пошук можливостей особистісного зростання та саморозвитку (60% респондентів). Однак, частина учасників та учасниць зазначили, що їх головною мотивацією брати участь у даній навчальній програмі є цікавість до нового освітнього формату, адже вони ще не мають досвіду участі у заходах неформальної освіти (40% респондентів).

Натомість опитувані молоді люди віком 18-24 роки вказали, що їх мотивацією стала потреба у самоактуалізації власного вибору та побажань, визначення власних цілей, а також потреба особистісної та професійної самореалізації. Респонденти зазначають, що участь у подібних програмах неформальної освіти допоможе їм у визначенні та актуалізації власного життєвого шляху та досягненню поставлених цілей та задач.

Отже, в сучасному динамічному розвитку суспільства неформальна освіта постає як одна з найперспективніших форм освіти. Доступність, принцип добровільної участі, максимальна орієнтація на освітні потреби особистості зумовлюють її як одне з найсприятливіших середовищ, в якому людина може розвивати власні компетентності та самовдосконалюватися. На прикладі менторської програми «ДОЗРІЛІ» можна спостерігати, як

неформальна освіта «передається» з однієї спільноти для іншої – адже в межах програми передбачено підготовку менторів, які потім проводять навчальні зустрічі для молодих людей у своїх громадах; дозволяє ментору спільно з молоддю пропрацювати важливі поняття і теми, впорядкувати їх думки і прагнення, розставити пріоритети, дізнатися ефективні стратегії поведінки в різних ситуаціях з метою самореалізації. Також великою перевагою неформальної освіти є її гнучкість та адаптивність – наприклад, останніми роками реформи української освіти привносять принципи та методи неформальної освіти у формальну, роблячи заняття в закладах освіти більш інтерактивними та практичними. Неформальна освіта відіграє також важливу у самореалізації молодшої людини, адже дозволяє здобути не лише теоретичні знання, а й практичні навички; розвинути компетенції, які в подальшому особистість зможе використовувати в різноманітних сферах власної діяльності. Щодо менторської програми «ДОЗРІЛІ», то вона дозволяє учасникам навчальних зустрічей замислитися над питаннями власного емоційного та ментального стану, визначення особистих цінностей, формування цілей та стратегій їх досягнення, саморозвитку і самореалізації в різних сферах.

Що стосується педагогіки, то саме педагог є тим агентом змін, що здатен дати відповіді на освітні виклики сучасності та відповідати високим вимогам професійних компетентностей як результату їх безперервного професійного розвитку і самореалізації – однієї з головних стратегічних напрямків реформування освіти не лише в Україні, а і Європейському просторі [1]. І неформальна освіта стає ключовим інструментом у створенні можливостей професійної самореалізації молодих педагогів, їх особистісному розвитку та впровадження європейських цінностей та інноваційних методів у їх практичну педагогічну діяльність.

Динамічний розвиток сучасної освіти вимагає нових підходів до роботи, зокрема це стосується і навчання педагогів та підвищенню їх кваліфікації.

Наприклад, праця Н. Лосєвої та В. Стрельнікова підтверджує ефективність неформальної освіти у процесі професійної самореалізації педагога. За результатами досліджень авторів, саме проходження короткострокових курсів тренінгів, які орієнтовані на освітні потреби та здійснюються з дотриманням принципів неформальної освіти, сприяють підвищенню професійно-педагогічних умінь і навичок, забезпечують принцип максимальної інтенсифікації навчання, призводять до позитивних результатів педагогічної діяльності та зміни професійного світосприйняття. [7, с. 49–53].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Проведений аналіз реалізації програми «ДОЗРІЛП» доводить, що неформальна освіта є однією з найефективніших форм здобуття знань і навичок. Динамічна групова взаємодія, відмінний від формального навчання формат освітньої діяльності, зв'язок нових знань та вже наявного досвіду учасників та учасниць навчання, практична значущість нової інформації та орієнтація на актуальні освітні потреби – основні характеристики, які роблять неформальну освіту зручною, відкритою та перспективною.

Неформальна освіта передбачає своєрідну рефлексію, мобілізацію внутрішніх ресурсів особистості задля здобуття нею саме тих знань та навичок, які для неї будуть максимально корисними вже «тут і зараз», адже орієнтовані на її освітні потреби. Це дуже важливо для професійної самореалізації особистості, особливо у педагогічній сфері – адже сучасний темп розвитку освіти вимагає постійної актуалізації знань та опрацювання нових форм педагогічної діяльності.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у створенні програми неформальної освіти побудованої на освітніх потребах молодих педагогів, яка б дозволила їм здобути актуальні знання та навички задля посилення освітньої діяльності та підвищення професійної самореалізації. Це дозволить більш практично дослідити ефективність розвитку професійних компетентностей

молодих педагогів засобами неформальної освіти та подальший вплив отриманих знань та навичок на їх професійну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бульвінська О., Капралова І. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників в університеті: актуальність тренінгів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 1(58). С. 53–59.
2. Горленко В. Неформальна освіта як чинник розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вихователів дошкільного навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 1 (40). С. 67.
3. ДОЗРІЛІ ВОРКШОПИ. ДОЗРІЛІ [спільнота]. URL: <https://ulianakashera.notion.site/26d4eea83c3d4d18a168d3a19ccbe719>
4. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2010. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-svitoviy-dosvid-i-ukrainska-praktika>
5. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л. Б. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с.
6. Лосєва Н. М. Самореалізація особистості викладача вищого навчального закладу як загально педагогічна проблема: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук.: 13.00.04. Харків: Б.в., 2007. 43 с.
7. Лосєва Н., Стрельников В. Розвиток готовності педагогічних працівників до самовдосконалення на основі короткотермінових курсів-тренінгів. Імідж сучасного педагога : електрон. наук. фах. журн. 2020. №1(190). С. 49–53. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/194128>
8. Методичка менторської спільноти «ДОЗРІЛІ». URL: <https://drive.google.com/file/d/1MWhq0qcFPtObV-9C1cydTJBb4TPsVv3a/view>
9. НАВЧАННЯ МЕНТОРІВ. ДОЗРІЛІ: менторська програма підтримки. URL: <https://ulianakashera.notion.site/d65cc8c4483e45268a422611578f6088>
10. Неформальна освіта та володіння новими навичками. Результати онлайн-опитування. *Громадська організація «Інститут молоді»*. веб-сайт. URL: <https://inmol.org/neformalna-osvita-ta-volodinnia-novumu-navuchkamy/>
11. Опитування щодо неформальної освіти в Україні. *U-Report Україна*. Веб-сайт. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/6321/>
12. Павлик Н. П. Неформальна освіта як інструмент фахового розвитку майбутніх соціальних педагогів. *Збірник сценаріїв інтерактивних вистав з дисципліни «Основи сценарної роботи соціального педагога»*: Метод. матер. / Укл. І. Палько, К. Марчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 88 с. С. 6–10.

13. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. №776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

14. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 р. №94/2021. Дата оновлення: 16.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>

15. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

16. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. №1414-IX. Дата оновлення: 22.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

17. Розповідаємо про переможців конкурсу проєктів у сфері освіти дорослих. Менторська програма підтримки волонтерів «ДОЗРІЛИ». Українська асоціація освіти дорослих. URL: <http://www.uaod.org.ua/novini/rozpovidaemo-pro-peremojziv-konkursu-proektiv-u-sferi-osviti-doroslih-mentorska-programa-pidtrimki-volonteriv-dozrili/>

18. Мільчевська Г. Самореалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 1. С. 180–182.

19. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді: Навчальний посібник / Надія Павлик. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с.

20. Яценко Ю. Аналіз існуючих підходів щодо визначення понять «компетентність» і «компетенція» в освіті. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 121(2). С. 319–325.

Стаття надійшла до редакції 29.02.2024

Roman GOMOLYAKO. Organization of Informal Education of Youth: On the Example of the Program «DOZRILI».

The article highlights the issues related to the self-realization of the individual using the tools of non-formal education. Formal, informal and non-formal education in the context of ensuring the self-realization of the individual, their strengths and weaknesses are analyzed. The importance of introducing non-formal education as a leading form of ensuring individual self-realization at the legislative level (Laws of Ukraine, Strategies, etc.) and as a result of a number of surveys (Public Organization «Youth Institute», U-Report digital platform of the United Nations Children's Fund, UNICEF, etc.) is emphasized. The mentoring program «DOZRILI» was analyzed as an effective tool of informal education to ensure the self-realization of the individual, in particular, public activists and youth workers in 10 regions of Ukraine according to a predetermined program. It is described how the curriculum was adapted for implementation in educational institutions of the city of Nizhyn, as well as the priority topics of education for students of various categories - values and their integration into everyday life, determining one's own resources and their

balance in life, setting one's own goals. The subject of motivation for the participation of young people in this educational program is determined - interest in acquiring knowledge of a new format, own personal growth and acquisition of new knowledge, the search for opportunities for personal growth and self-development, the need for personal and professional self-realization.

Keywords: *self-realization, non-formal education, personality, educational program.*

REFERENCES

1. Bul`vins`ka O., Kapralova I. Pidvy`shhennya kvalifikaciyi naukovopedagogichny`x pracivny`kiv v universy`teti: aktual`nist` treningiv. Neperervna profesijna osvita: teoriya i prakty`ka. Seriya: Pedagogichni nauky`. 2019. Vy`p. 1 (58). S. 53–59. [in Ukrainian].
2. Gorlenko V. Neformal`na osvita yak chy`nny`k rozvy`tku informacijno-komunikacijnoyi kompetentnosti vy`xovateliv doskil`nogo navchal`nogo zakladu. Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo universy`tetu. Seriya: «Pedagogika. Social`na robota». 2017. Vy`pusk 1 (40). S. 67. [in Ukrainian].
3. DOZRILI VORKShOPY`. DOZRILI [spil`nota]. URL: <https://ulianakashepa.notion.site/26d4eea83c3d4d18a168d3a19ccbe719> [in Ukrainian].
4. Karpenko M. «Osvita protyagom zhy`ttya: svitovy`j dosvid i ukrajins`ka prakty`ka». Analit`chna zapy`ska. Nacional`ny`j insty`tut strategichny`x doslidzhen`. 2010. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-svitoviy-dosvid-i-ukrainska-praktika> [in Ukrainian].
5. Koncepciya osvity` dorosly`x v Ukrayini / Ukl.: Luk'yanova L. B. Nizhy`n: PP Ly`senko M. M., 2011. 24 s. [in Ukrainian].
6. Losyeva N. M. Samorealizaciya osoby`stosti vy`kladacha vy`shhogo navchal`nogo zakladu yak zagal`no pedagogichna problema: avtoref. dy`s. ... d-ra. ped. nauk 13.00.04. Xarkiv: B.v., 2007. 43 s. [in Ukrainian].
7. Losyeva N., Strel`nikov V. Rozvy`tok gotovnosti pedagogichny`x pracivny`kiv do samovdoskonalennya na osnovi korotkoterminovy`x kursiv-treningiv. Imidzh suchasnogo pedagoga : elektron. nauk. fax. zhurn. 2020. №1 (190). C. 49–53. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/194128> . [in Ukrainian].
8. Metody`chka mentors`koyi spil`noty` «DOZRILI». URL: <https://drive.google.com/file/d/1MWhq0qcFPtObB-9C1cydTJBb4TPsVv3a/view> [in Ukrainian].
9. NAVChANNYa MENTORIV. DOZRILI [spil`nota]. URL: <https://ulianakashepa.notion.site/d65cc8c4483e45268a422611578f6088> [in Ukrainian].
10. Neformal`na osvita ta volodinnya novy`my` navy`chkamy`. Rezul`taty` onlajn-opy`tuvannya. Gromads`ka organizaciya «Insty`tut molodi». veb-sajt. URL: <https://inmol.org/neformalna-osvita-ta-volodinnia-novymy-navychkamy/> [in Ukrainian].
11. Opy`tuvannya shhodo neformal`noyi osvity` v Ukrayini. U-Report Ukrayina. Veb-sajt. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/6321/> [in Ukrainian].
12. Pavly`k N. P. Neformal`na osvita yak instrument faxovogo rozvy`tku majbutnix social`ny`x pedagogiv. Zbirny`k scenariyiv interakty`vny`x vy`stav z

dy`scy`pliny` «Osnovy` scenarnoyi roboty` social`nogo pedagoga»: [Metod. mater.] / Ukl. I. Pal`ko, K. Marchuk. Zhy`tomy`r : Vy`d-vo ZhDU im. I. Franka, 2016. 88 s. S. 6–10. [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennya Konceptiyi rozvy`tku pedagogichnoyi osvity`: Nakaz Ministerstva osvity` i nauky` Ukrayiny` vid 16.07.2018 r. №776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].

14. Pro Nacional`nu molodizhnu strategiyu do 2030 roku: Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 12.03.2021 r. # 94/2021. Data onovlennya: 16.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> [in Ukrainian].

15. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny` vid 05.09.2017 r. №2145-VIII. Data onovlennya: 01.01.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

16. Pro osnovni zasady` molodizhnoyi polity`ky`: Zakon Ukrayiny` vid 27.04.2021 r. №1414-IX. Data onovlennya: 22.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> [in Ukrainian].

17. Rozpovidayemo pro peremozhciv konkursu proyektiv u sferi osvity` dorosly`x. Mentors`ka programa pidtry`mky` volonteriv «DOZRILI». Ukrayins`ka asociaciya osvity` dorosly`x. URL: <http://www.uaod.org.ua/novini/rozpovidaemo-pro-peremojcv-konkursu-proektiv-u-sferi-osviti-doroslih-mentorska-programa-pidtrimki-volonteriv-dozrili/> [in Ukrainian].

18. Mil`chevs`ka G. Samorealizaciya osoby`stosti yak social`no-pedagogichna problema. Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo universy`tetu. Seriya: Pedagogika. Social`na robota. 2016. Vy`p. 1. S. 180–182. [in Ukrainian].

19. Teoriya i prakty`ka organizaciyi neformal`noyi osvity` molodi: [Navchal`ny`j posibny`k] / Nadiya Pavly`k. – Zhy`tomy`r: Vy`d-vo ZhDU im. I. Franka, 2017.162 s. [in Ukrainian].

20. Yashhenko Yu. Analiz isnuyuchy`x pidxodiv shhodo vy`znachennya ponyat` «kompetentnist`» i «kompetenciya» v osviti. Naukovi zapy`sky` [Kirovograds`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Vy`nny`chenka]. Seriya : Pedagogichni nauky`. 2013. Vy`p. 121(2). S. 319–325. [in Ukrainian].